

Omsorger om barn och gamla under förra seklet

Tage Ekelöf

Socialvårdens och socialmedicinens historia har på senare år blivit föremål för större intresse. I nedanstående artikel ger skriftställaren Tage Ekelöf ett litet perspektiv på de hygieniska och sanitära förhållandena i anstaltsvården i Stockholm förra seklet.

Den sociala anstaltsvården stod ännu vid mitten av 1800-talet på en skrämmande låg nivå. Man skilde mellan fattighus, försörjnings- och arbetshus. I Fattighuset togs emot gamla och sjuka som var definitivt oförmögna att sörja för sig själva. Fattighuset var till en del även s k sjukhus, fast namnet var långt ifrån synonymt med våra dagars begrepp.

Skräcken för fattighuset var djupt rotad. Låt oss ta ett exempel ur högen: Vid nyåret 1847 hade en f d barnmorska erbjudits plats på Maria fattighus på de vanliga villkoren, dvs att hon skulle medföra sina tillhörigheter och iakttaga "ett stilla och anständigt leverne". Hon anhöll att istället få hyreshjälp, då hon till "anseende till vunen närmare kännedom om en del av de blivande "medpatienterna" i fattighuset fruktade för att i sin sva-ge och sjuklige belägenhet bland dem inträda".

Notisen säger något om den obehagliga miljön i denna armodets boning.

En brokig samling

På anstalten fanns vid denna tid ett 50-tal intagna, en brokig samling: änkor, pigor och arbetskarlar, och flera kvinnor än män. Som betecknande för den tidens "vård" kan observeras, att i den-

na miljö även stoppats in *några minderåriga barn*.

Tänker man på klienteletets moral då nykterhetstillståndet i huvudstaden nått sin absoluta botten, får man ytterligare ett begrepp om epitetet "skräckens boning". Många söp faktiskt ihjäl sig och beträffande kvinnorna sades dessa ofta var överlägsna männen när det gällde supseden.

Det var alltid osunt i de små salarna och dunsterna var många. Man skurade var fjortonde dag och bytte lakan en gång i månaden, men så sade revisorerna vid ett tillfälle, att "det hela verkade straffinrättning, anlagd på det gamla hämnd- och skräcksystemet".

I det nedlagda södra arbetshuset vid Götgatan öppnades år 1846 ett fattighärbärge för *värnlösa barn* och andra *i ytterligt armod stadda personer!* Det var den tidens barnavård.

Kyrkoherdar och privat välgörenhet

På 1870-talet uppkom den första stora bostadskrisen i Stockholm. Många blev husvilla och fick söka tak över huvudet på vindar och i uthus eller rent av söka installera sig utomhus i någon bergskreva. Värst utsatta — som vid de flesta sådana tillfällen — var barnfamiljerna, då husvårdarna redan på den tiden var obenägna att hyra ut åt sådana.

Efter en inläga från stadens samtliga kyrkoherdar ansåg sig myndigheterna nödsakade att gripa in och 1872 inrättades fyra provisoriska härbärgen i gamla gäldstugehäktet vid Hornsgatan — som inom parentes ännu står kvar.

Det kunde dock inte få användas annat än under vintern. Sommartid ansågs bostadsfrågan kunna ordnas utomhus. Då de husvillan, som inte kunde skaffa sig någon bostad, tredska- des att bo kvar när våren kom, blev de stackars familjerna — en del med barn — efter en kort frist helt enkelt *vräkta* ur härbärgat.

Stadens myndigheter var ytterst angelägna, att "det där med nödbostäder blott skulle gälla under extrema förhållanden, och att man hyste betänkligheter mot det allmänna ingripandet på ett område som det i regeln är de enskildes sak att verka". Man tyckte alltså inte om kyrkoherdarnas skrivelse till stadens myndigheter.

Då myndigheterna drog sig tillbaka och krisen bestod, ingrep den privata välgörenheten, representerad av Stockholms allmänna skyddsförenings centralkommitté, där drottning Sofia spelade en viktig roll. Och nu blev det fart på det hela. Kommittén utverkade genast ett beslut att de tidigare härbärgena ställdes till deras förfogande för att öppnas på nytt. Då beläggningen var som störst inrymde gäldstugehärbärgat, som bestod av sju små rum plus ett kök, sammanlagt 76 personer, därav 51 barn!

När den största förläggningen på Ladugårdsgårde med över 400 inkvarterade, måste repareras, ordnades för de husvilla 1876 ett tältläger i Lill-Jansskogen som attraherade en mängd skådelystna stockholmare. Även för kommitténs härbärgen satte dock myndigheterna en bestämd frist, efter vars utgång de tredska- de avhystes.

Inneboendesystem och fattighus

När nästa stora bostadskris inträffade år 1890 observerades denna av myndigheterna på ett helt annat sätt. Som en särskilt mörk punkt pekades på inneboendesystemet. Ca 30 % av arbetarbefolkningen hyrde ut om så de hade blott ett rum och kök, vilket var det mest vanliga. Ett starkt inslag, att något litet avvärja bostadsbristen gjordes av det nystartade byggnadsbolaget Manhem med den kände läkaren Torsten Alm i spetsen.

Men många arbetare fick fortfarande nöja sig med en bostadsstandard som på 1880-talet kunde se ut på följande sätt:

I två rum om vardera 12 kvm inhyestes en familj på fem-sex personer. Både rummen och kö-

ket, som familjerna *delade*, hade två fönster och var därför ganska ljusa. Det var trägolv med tras-mattor och väggarna hade billiga tapeter. En brädlapp med spikar fick tjänstgöra som "garderob". Möblemanget var hoprafsat på auktioner eller pantbanken. En stor säng som uppbäddad nådde upp i taket. Två, tre pinnstolar och en byrå med en vas med konstgjorda blommor och på väggen ett oljetryck. Maten lagades i det gemensamma köket i den öppna spiseln. Köksdörren måste stå öppen då annars röken slog in i rummen. Vatten hämtades på gården och slasken slogs direkt i rännstenen. Avträdeslängan på gården var av traditionell typ. Det är mot bakgrunden av sådana sanitära olägenheter man har att se den tidens dödlighets-

siffror. Sannerligen var det långt till Ellen Keys program om "allas rätt till skönhet".

Ännu 1890 sades om fattighusen att de var osunda och fulla av ohyra. Först år 1885 uppträdde nybyggda fattighus, eller man reparerade gamla så att de blev något så när skapliga. Men det var långt kvar att göra livet dragligt för fattighjonerna. Ett steg i rätt riktning var Södermalms fattighus 1889. De intagna bodde i gemensamhets-salar för 16 personer och intog måltiderna i logementet enär det inte fanns någon matsal. 1899 fick fattighuset sitt namn ändrat till Rosenlunds ålderdomshem och när detta skrives står man i begrepp att inviga det nya Rosenlund. Fullt modernt.

Nyhyttan

Kurort och enskilt sjukhem

Storslagen bergslagsnatur — utmärkta promenadvägar — hög och torr barrskogsluft — sjukgymnastik — massage — bad.

Läkare: Med. Dr G. Smårs.

Behandling av invärtes sjukdomar, mag- och tarmsjukdomar, hjärt- och blodtryckssjukdomar, reumatiska åkommor. Konvalescens och rekreation. Prospekt och upplysningar genom rumsbeställningar. Tel 0587/604 00.

Postadress: FACK 65, 710 32 JÄRNBOÅS.

Begär vår rekvisitionslista för enklare beställning av individuella recept- och kvittoblanketter. Ni får snabb leverans och förstklassigt arbete.

fotoprint

TRYCKERIAKTIEBOLAGET FOTOPRINT
Kungälv Telefon 0300/110 00 -1 -2

Leverantör av trycksaker till bl. a. landsting, sjukhus och privatpraktiserande läkare.